

УДК 339.1

ЩОДО СПОСОБІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Шкляр С. В.,

кандидат юридичних наук

У статті досліджено загальні підходи науковців до розуміння сутності та способів державного регулювання суспільних відносин. На основі викладеного теоретичного матеріалу наведено та досліджено способи державного регулювання економічної конкуренції в умовах ринкової економіки. За допомогою аналізу положень чинного законодавства України щодо захисту економічної конкуренції розкрито зміст кожного запропонованого способу державного регулювання. Спосіб дозволу запропоновано розподілити на нормативний дозвіл та спеціальний адміністративний дозвіл. Також автором сформульовано власні визначення кожного способу державного регулювання економічної конкуренції в умовах ринкової економіки.

Ключові слова: економічна конкуренція, захист економічної конкуренції, спосіб державного регулювання, зобов'язання, заборона, дозвіл.

Постановка проблеми. Українська держава на конституційному рівні визнала та закріпила важливість для її подальшого функціонування та розвитку саме економічної багатоманітності поряд з політичним та ідеологічним плюралізмом. Сутність зазначеного конституційного принципу полягає у гарантуванні рівності усіх форм власності та господарювання, а також у проголошенні державою обов'язку щодо захисту та гарантування вільної та рівної конкуренції, захисту ринкових відносин від проявів монополізму як основи для розвитку економічної системи України. Проте задекларований конституційний принцип має чимало особливостей його реалізації та втілення на практиці, характеризується пошуком відповідних шляхів способів його запровадження, а також побудови власної моделі державного регулювання економічної конкуренції в умовах становлення ринкової економіки в Україні.

Розробка ефективних методів державного регулювання економічної конкуренції є неможливою без ретельного дослідження та з'ясування сутності і природи ключових економічних категорій (економічного підґрунтя зазначеного питання). Також неможливим є розроблення ефективних методів державного регулювання економічної конкуренції без розкриття сутності адміністративно-правового механізму регулювання економічної конкуренції, його способів. Тому до вивчення питання способів державного регулювання економічної конкуренції необхідно підходити всебічно та комплексно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні дослідження аспектів державного управління та державного регулювання економіки в Україні, в тому числі, і його способів, проводили Е. Б. Адельсеїтова, О. В. Бойко-Бойчук, В. М. Гриньова, Л. І. Дідківська, В. Я. Малиновський, Т. А.

Піхняк, І.В. Розпутенко, Р.М. Рудницька, Д.М. Стеченко, О.В. Федорчак, Н.П. Харченко та ін. Зазначені науковці здійснили значний вклад у вивчення загальнотеоретичних питань сутності та способів державного регулювання економіки.

Невирішені раніше проблеми.

Проте, необхідно відзначити, що на сьогодні відсутнє будь-яке комплексне наукове дослідження способів державного регулювання економічної конкуренції в умовах ринкової економіки. Такий стан наукових розробок зумовлює актуальність та нагальність проведення нашого наукового пошуку.

Метою даної статті є з'ясування сутності та розкриття змісту способів державного регулювання економічної конкуренції в умовах ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу.

Переходячи до аналізу способів державного регулювання економічної конкуренції в умовах ринкової економіки, звертаємося до думки С.С. Алексєєва, який наполягав на розрізненні способів та методів регулювання. Науковець визначає методи правового регулювання як прийоми юридичного впливу, їх поєднання, яке характеризує використання у певній області суспільних відносин того чи іншого комплексу юридичних засобів впливу. Первинними методами визначаються централізоване, імперативне регулювання (метод субординації) та децентралізоване, диспозитивне регулювання (метод координації). Способи ж правового регулювання, на думку вченого являють собою шляхи юридичного впливу, які виражено у юридичних нормах та інших елементах правової системи. До основних способів віднесені дозвіл, заборона, позитивне зобов'язання [1, с 156-157], які розрізняються за характером припису, зафіксованого у нормі права. Перший спосіб (дозвіл) виражається у наданні учаснику правовідносин можливостей діяти на власний розсуд або утриматися від певних

дій, що означає необмеженість свободи поведінки суб'єктів правовідносин практично нічим. Спосіб заборон означає покладення на учасників відносин обов'язку утримуватися від певних дій. Відповідно до цього будується один з основних принципів права: можливість вчиняти будь-які дії, за винятком тих, вчинення яких прямо заборонено законом. Спосіб позитивного зобов'язання передбачає обов'язок суб'єкта у вчиненні чи утриманні від певних дій. Тобто, є можливість вчиняти тільки ті дії, які прямо визначені законом [2, с.85].

Аналогічної думки дотримуються О.В.Зайчук та Н.М.Оніщенко, які зазначають, що способи правового регулювання визначаються характером зафіксованого в нормі права припису. Існують три основні способи: дозвіл (надання учасникові відносин суб'єктивних прав), зобов'язання (обов'язок здійснювати певні дії), заборона (накладення обов'язку утримуватися від певних дій). Залежно від співвідношення у способах правового регулювання заборон і дозволів виокремлюють такі типи правого регулювання: загальнодозвільний (передбачає дію принципу «дозволено все, окрім прямо забороненого законом» і має місце у процесі регулювання цивільних трудових, житлових, сімейних та інших відносин) і спеціально-дозвільний (встановлює використання заборон, у межах яких норма права передбачає конкретні дозволи, що відображається у принципі «заборонено все, крім прямо дозволеного законом») [3, с. 312].

Дещо інше бачення на розподіл типів правового регулювання пропонує А.Ф. Черданцев. Вчений зазначає, що залежно від об'єднання дозволів і заборон, які використовуються в процесі регулювання суспільних відносин, прийнято виділяти три типи правового регулювання: загально-дозвільний, спеціально-дозвільний та дозвільно-зобов'язуючий. Дозвільно-зобов'язуючий тип правового регулювання здійснюється виключно стосовно державних

органів і будується за принципом: «Дозволено тільки те, що записано в законі, оскільки право державним органам надається лише в тому обсязі, який необхідний для виконання ними своїх обов'язків» [4, с.343-345].

На наш погляд, остання з наведеної класифікації типів правового регулювання є більш прийнятною, оскільки завдяки їй подальшому застосуванню можливим стає розмежовувати між підходами у правовому регулюванні діяльності державних органів та підходами у правовому регулюванні діяльності фізичних та юридичних осіб приватного права.

Переходячи до дослідження способів державного регулювання економічної конкуренції в умовах ринкової економіки, слід зауважити, що такому регулюванню притаманне застосування усіх трьох способів регулювання: зобов'язання, заборони та дозволу.

Аналізуючи зобов'язання як спосіб державного регулювання економічної конкуренції слід зазначити, що він пронизує зазначену сферу державного регулювання як загальний спосіб державного регулювання конкуренції та полягає у зобов'язанні усіх суб'єктів господарювання, органів влади, органів місцевого самоврядування, а також органів адміністративно-господарського управління та контролю діяти відповідно до вимог законодавства про захист економічної конкуренції. Зокрема, відповідно до Закону України «Про захист економічної конкуренції», суб'єкти господарювання, органи влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю зобов'язані сприяти розвитку конкуренції [5].

Таким чином, спосіб зобов'язання як спосіб державного регулювання економічної конкуренції можна визначити як характер зафіксованого у законодавстві про захист економічної конкуренції припису, що полягає у закріпленні обов'язку суб'єктів господарювання, органів влади,

органів місцевого самоврядування, а також органів адміністративно-господарського управління та контролю під час здійснення господарювання та управління і контролю за таким господарюванням вчиняти активні дії, що сприяють розвитку конкуренції, а також дотримуватися законодавства про захист економічної конкуренції.

Найбільш поширеним та основним способом державного регулювання економічної конкуренції є заборона вчинення окремих дій, що можуть призвести до недопущення, усунення, обмеження, спотворення конкуренції. Зокрема, відповідно до Закону України «Про захист економічної конкуренції», забороняється і тягне за собою відповідальність згідно з законом: вчинення антиконкурентних узгоджених дій; зловживання монополією (домінуючим) становищем на ринку, дії чи бездіяльність органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю (колегіального органу чи посадової особи), що полягають у схваленні суб'єктів господарювання, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю до порушень законодавства про захист економічної конкуренції, створенні умов для вчинення таких порушень чи їх легітимації; схвалення інших суб'єктів господарювання до вчинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції чи сприяння вчиненню таких порушень; встановлення щодо господарської діяльності суб'єктів господарювання обмеження, які, як правило, не застосовуються до інших суб'єктів господарювання, або застосування без об'єктивно виправданих причин різного підходу до різних суб'єктів господарювання; суб'єктам господарювання, що мають значно більший ринковий вплив порівняно з малими або середніми підприємцями, які є їх конкурентами, забороняється створення перешкод у господарській діяльності малим або середнім підприємцям; забороняється

обмежувальна діяльність об'єднань шляхом відмови суб'єктові господарювання у прийнятті до такого об'єднання, яка ставить його у не вигідне становище в конкуренції, якщо така відмова є необґрунтованою і не виправданою; концентрація без отримання відповідного дозволу органів Антимонопольного комітету України, у разі якщо наявність такого дозволу необхідна тощо [5].

З аналізу норм наведеного вище закону випливає, що забороняється вчинення зазначених вище та інших, визначених законодавством, антиконкурентних дій у разі, якщо вони зумовлюють недопущення, усунення, обмеження або спотворення економічної конкуренції.

Таким чином, спосіб заборони як спосіб державного регулювання економічної конкуренції можна визначити як характер зафіксованого у законодавстві про захист економічної конкуренції припису, що полягає у закріпленні обов'язку суб'єктів господарювання, органів влади, органів місцевого самоврядування, а також органів адміністративно-господарського управління та контролю під час здійснення господарювання та управління і контролю за таким господарюванням утримуватися від вчинення дій, що можуть спричинити недопущення, усунення, обмеження або спотворення економічної конкуренції (антиконкурентні узгоджені дії, зловживання монополієм становищем на ринку, обмежувальна та дискримінаційна діяльність тощо).

Але доцільно зауважити, що державне регулювання економічної конкуренції в умовах ринкової економіки намагається врахувати усі обставини та фактори ринку, а також особливості здійснення господарювання у різних галузях промисловості та виробництва, а також взяти до уваги необхідність застосування різних підходів до діяльності різних суб'єктів господарювання залежно від сфери та обсягу їхньої діяльності та прибутку. А

тому, державне регулювання економічної конкуренції, та відповідно, його способи, є достатньо диференційованими. Саме з огляду на такі обставини у державному регулюванні економічної конкуренції в умовах ринкової економіки в Україні розвинутий також і спосіб дозволу.

Дозвіл як спосіб державного регулювання економічної конкуренції можна визначити як характер зафіксованого у законодавстві про захист економічної конкуренції припису, що полягає у закріпленні права суб'єктів господарювання, органів влади, органів місцевого самоврядування діяти у межах та у спосіб, що визначені у законодавстві або у спеціальному дозволі органів, уповноважених його надавати.

З наведеного визначення, а також з аналізу змісту чинного законодавства, випливає, що спосіб дозволу можна розподілити на: а) нормативний дозвіл; б) спеціальний адміністративний дозвіл.

Під нормативним дозволом розуміємо спосіб державного регулювання економічної конкуренції, який за своєю сутністю полягає у законодавчому встановленні виняткового права суб'єктів господарювання, а також органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю діяти у відповідних межах та у спосіб за дотримання ними спеціальних умов, що допускається у рамках наявних заборон щодо здійснення антиконкурентних дій.

Прикладами такого нормативного дозволу є, норми-винятки, що закріплені у межах загальної заборони вчиняти антиконкурентні узгоджені дії у статтях 7-9 Закону України «Про захист економічної конкуренції». Зокрема, відповідно до зазначених статей визначено, що положення статті 6 цього Закону не застосовуються до будь-яких добровільних узгоджених дій малих або середніх підприємств щодо спільного придбання товарів, які не призводять до суттєвого обмеження

конкуренції та сприяють підвищенню конкурентоспроможності малих або середніх підприємств; не застосовуються до узгоджених дій щодо постачання чи використання товарів, якщо учасник узгоджених дій стосовно іншого учасника узгоджених дій встановлює обмеження на: використання поставлених ним товарів чи товарів інших постачальників; придбання в інших суб'єктів господарювання або продаж іншим суб'єктам господарювання чи споживачам інших товарів тощо; не застосовуються до угод про передачу прав інтелектуальної власності або про використання об'єкта права інтелектуальної власності в тій частині, в якій вони обмежують у здійсненні господарської діяльності сторону угоди, якій передається право, якщо ці обмеження не виходять за межі законних прав суб'єкта права інтелектуальної власності [5].

Спеціальний адміністративний дозвіл є способом державного регулювання економічної конкуренції, який полягає у необхідності отримання відповідного рішення (дозволу) у Антимонопольному комітеті чи його органах, а також Кабінету Міністрів України, у рамках визначеної законодавством про захист економічної конкуренції процедури, відповідно до якого встановлюється право суб'єкта господарювання, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю діяти у відповідних межах та у спосіб (за дотримання ними спеціальних умов) у рамках наявних заборон щодо здійснення антиконкурентних дій.

Зокрема, відповідно до статті 10 Закону України «Про захист економічної конкуренції», узгоджені дії, передбачені статтею 6 цього Закону, можуть бути дозволені відповідними органами Антимонопольного комітету України, якщо їх учасники доведуть, що ці дії сприяють: вдосконаленню виробництва, придбанню або реалізації товару; техніко-технологічному, економічному розвитку;

розвитку малих або середніх підприємств; оптимізації експорту чи імпорту товарів; розробленню та застосуванню уніфікованих технічних умов або стандартів на товари; раціоналізації виробництва. Кабінет Міністрів України може дозволити узгоджені дії, на які Антимонопольним комітетом України не було надано дозволу відповідно до частини другої цієї статті, якщо учасники узгоджених дій доведуть, що позитивний ефект для суспільних інтересів переважає негативні наслідки обмеження конкуренції. чинення узгоджених дій, передбачених цією статтею, забороняється до отримання дозволу органів Антимонопольного комітету України або Кабінету Міністрів України [5]. Порядок надання зазначеного адміністративного дозволу регулюється у Розділі VI Закону України «Про захист економічної конкуренції».

Враховуючи перелік виявлених вище способів державного регулювання економічної конкуренції, можемо зауважити також, що їхнє поєднання дозволяє стверджувати про існування двох типів державного регулювання відносин у зазначеній сфері: спеціально-дозвільного та дозвільно-зобов'язуючого. Спеціально-дозвільний тип правового регулювання застосовується при здійсненні діяльності суб'єктами господарювання. Дозвільно-зобов'язуючий тип правового регулювання застосовується під час регулювання відносин щодо економічної конкуренції до органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю.

Література:

1. Алексеев С. С. Теория права / Алексеев С. С. – М. : Изд-во БЕК, 1994. – 224 с.
2. Козачок Н. В. Способи та методи правового регулювання трудових відносин: співвідношення понять / Н.В. Козачок // Юридична наука і практика. - 2011. - № 2. - С. 85-89.

3. Теорія держави і права: акад. курс : підруч. / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.

4. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: учебник для вузов / А.Ф.Черданцев. – М.: Юрайт, 2000. – 422 с.

5. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. №2210-III// Голос України. – 2001. - №37.

Referenses:

1. Alekseev S. S. Teoryia prava / Alekseev S. S. – М. : Yzd-vo BEK, 1994. – 224 s.

2. Kozachok N. V. Sposoby ta metody pravovoho rehuliuвання trudovykh vidnosyn: spivvidnoshennia poniat / N.V. Kozachok // Yurydychna nauka i praktyka. - 2011. - № 2. - S. 85-89.

3. Teoriia derzhavy i prava: akad. kurs : pidruch. / za red. O. V. Zaichuka, N. M. Onishchenko. – К. : Yurinkom Inter, 2006. – 688 s.

4. Cherdantsev A.F. Teoryia hosudarstva y prava: uchebnyk dlia vuzov / A.F.Cherdantsev. – М.: Yurait, 2000. – 422 s.

5. Pro zakhyst ekonomichnoi konkurentsii: Zakon Ukrainy vid 11.01.2001 r. №2210-III// Holos Ukrainy. – 2001. - №37.

Шкляр С.В. Относительно способов государственного регулирования экономической конкуренции в условиях рыночной экономики. – Статья

В статье исследованы общие подходы ученых к пониманию сущности и способов государственного регулирования общественных отношений. На основании изложенного теоретического материала приведены и исследованы способы государственного регулирования экономической конкуренции в условиях рыночной экономики. С помощью анализа положений действующего законодательства Украины относительно защиты экономической конкуренции раскрыто содержание каждого

предлагаемого способа государственного регулирования. Способ разрешения предложено разделить на нормативное разрешение и специальное административное разрешение. Также автором сформулированы собственные определения каждого способа государственного регулирования экономической конкуренции в условиях рыночной экономики.

Ключевые слова: *экономическая конкуренция, защита экономической конкуренции, способ государственного регулирования, обязательство, запрет, разрешение.*

Shklyar S.V. Regarding the methods of state regulation of economic competition in the conditions of a market economy. - Article

The article deals with the general approaches of scientists to understanding the essence and ways of state regulation of social relations. On the basis of the above theoretical material, methods of state regulation of economic competition in the conditions of a market economy are presented and investigated. The analysis of the provisions of the current legislation of Ukraine on the protection of economic competition discloses the content of each proposed method of state regulation. The method of resolution is proposed to be divided into a normative permit and a special administrative permit. Also, the author formulates own definitions of each method of state regulation of economic competition in a market economy.

Key words: *economic competition, protection of economic competition, the way of the state regulation, the obligation, the prohibition, the permission.*

Авторська довідка:

Шкляр Сергій Володимирович, кандидат юридичних наук

Стаття подана до друку 13.06.2017р.